

Johdanto Luce Irigarayn haastatteluun **Hengityksen ja sukupuolieron kulttuuri**

VIRPI LEHTINEN

Belgialaissyntyinen, Ranskassa ja Italiassa vaikuttava Luce Irigaray (s. 1930) tunnetaan sukupuolieron teoreetikkona. Koulutukseltaan Irigaray on filosofian ja kielitieteen tohtori sekä psykologi ja psykoanalytikko. Hänen keskeisiä teoksiaan ovat väitöskirja *Speculum, de l'autre femme* (1974) ja *L'Éthique de la différence sexuelle* (1984), jotka kommentoivat filosofista perinnettä sukupuolieron näkökulmasta. Irigarayn ajattelun fenomenologisen taustan kannalta ovat tärkeitä myös teokset *L'Oubli de l'air. Chez Martin Heidegger* (1983), *Passions élémentaires* (1982) sekä *Être deux* (1997). Irigaray on toistuvasti korostanut työnsä filosofista luonnetta, mutta vasta 1990-luvulta lähtien tämä painotus on alkanut näkyä tulkintakirjallisuudessa. Syynä tähän viiveeseen lienee osaltaan se, että englanninkielisellä lukijakunnalla on ollut vasta vähän aikaa mahdollisuus tutustua Irigarayn filosofiseen tuotantoon kokonaisuutena, kun taas psykoanalyysin teorian keskeisiä tekstejä kommentoivat teokset ovat olleet pidempään saatavilla. Myös keskeistä kysymystä naisen ja naisellisen merkityksestä Irigarayn ajattelussa on ryhdytty tulkitsemaan uudelleen suhteessa hänen työnsä filosofiseen viitekehukseen. Tämä on johtanut siihen, että pitkään vallinnut väärinkäsitys Irigarayn essentialismista, naisen olemuksen perustamisena biologiaan tai anatomiaan, on alkanut väistyä ja antaa tilaa uusille, filosofisesti sofistikoituneemmille tulkinnoille.

Entre Orient et Occident-teoksessa Irigaray pohtii singulaarisuuden ja yhteisöllisyyden suhdetta käyttäen apunaan idän perinnettä. Kääntyessään itään Irigaray seuraa eräitä muita länsimaisia filosofeja, Heideggeria ja Schopenhaueria. Hän sanoo kuitenkin eroavansa heistä siinä, että ei yritä ottaa haltuun idän perinnettä ja näin häivyttää sen vierautta. Sen sijaan hän sanoo pyrkivänsä idän perinteestä lähtöisin olevan käytännön – joogan – kautta

etsimään sellaista puhetta ja kirjoitusta, jotka kantavat uusia merkityksiä, toisenlaisia rationaliteettia (*rationalité*) kuin toisen itseensä sulauttava länsimainen sanojen ja tekstien rationaliteetti. Samalla tavoin voisi kuvata myös sitä naisellista, sukupuoli-eroa luovaa lukutapaa, joka on muodostunut hänen tuotantonsa ominaispiirteeksi, vaikka naisellinen lukutapa sinänsä ei edellytäkään joogan tai hengittämisen (*respirer, souffle*) käytäntöä. Irigaray motivoi menetelmäänsä näin: ”Miten antaa hänen [Schopenhauerin] työllensä toinen mieli, toinen tulevaisuus, joka poikkeaa hänen ehdottamastaan? Toisin sanoen: miten rekonstruoida se, minkä hän dekonstruoi?” (1999:41). Naisellista Irigarayn tarkoittamassa merkityksessä on nostaa Schopenhauerin ihmiselämää hallitsevan ja lisääntymiseen tähtäävän sokean passion sijaan sellainen rakastamisen tapa, joka pyrkii toteutumaan (*s'accomplir*) rakkaudessa itsessään.

Irigaraylle itä ja länsi merkitsevät kahta erilaista horisonttia, kahta erilaista asennetta suhteessa itseen, maailmaan ja toiseen. Kysymys näiden horisonttien kohtaamisesta ja kohtaamisen hedelmällisyydestä näyttää olevan hänelle myös kysymys sukupuolierosta. Lännessä eletään Irigarayn mukaan sanoissa ja kirjoituksissa, mahdollisesti taideteoksissa. Näin myös sielu ymmärretään representaatioiden ja käsitteellistämisen tuloksena (*l'effet*). Länsimainen filosofia on oire tästä abstraktioiden ja artefaktien ylivallasta elämään, sielun ja ruumiin ykseyteen nähden. Eräs esimerkki tästä on se, että vaikka ruumiin ja sielun yhdistävän hengityksen ja sielun yhteys on vielä Empedokleella ja Aristoteleella näkyvässä, niin silloinkin ruumis on unohtunut. Miten hengitys ja ruumiin vastakohdaksi ymmärretty ja sen korvaava henki olisivat mahdollisia ilman ruumista?

Mikä sitten tekee mahdolliseksi aistien, ruumiin ja hengen kulttuurin? Irigarayn

mukaan ruumiin ja hengityksen kulttuuri edellyttää singulaarisuuden (*singularité*) ja intersubjektiviisuuden (*intersubjectivité*) yhdistymistä tavalla, joka huomioi sukupuolieron. Hän ehdottaa sekä sukupuolisen subjektiviteetin että intersubjektiviisuuden perustaksi hengitystä. Idässä hengityksen ja hengen yhteys on edelleen näkyvässä: ruumis *tulee* hengeksi hengittämisen kautta. Näin ymmärrettynä henki ei ole mahdollinen ilman ruumista ja hengitystä. Hengittämisen intersubjektivisuus ei perustu vastakkainasetteluille vaan sallii erillisyyden tekemättä kuitenkaan suhdetta mahdottomaksi. Hengittäminen ylittää myös kulttuuriset erot, se on inhimillisyyden mahdollisuus, jonka kaikki jakavat.

Myös yhteisöllisyyden teema on Irigarayn mukaan erityisen hedelmällinen idän ja lännen perinteiden kohtaamisen kannalta. Hän esittää, että lännessä yhteisöllisyys perustuu omaisuuden (*propriété*) ja idässä läheisyyden (*proximité*) vaalimiseen. Läheisyys-malli muodostuu luonnon, suullisen perinteen ja paikallisten tapojen keskeytyksestä. Omaisuus-malli taas kantaa mukanaan ulkopuolisia sääntöjä ja yksilöille vieraita tapoja. Tässä mallissa perheen yhteisönä olemisen tapa alistetaan abstraktile yhteisöllisyydelle. Läheisyyden korvaaminen omaisuudella on Irigarayn mukaan naiselle erityisen tuhoisaa, mutta se ei ole kuitenkaan ainoa vaihtoehto. Sukupuoliero voisi merkitä alkuperää arvoille, jotka eivät asetu hierarkiaan ja jotka myöntävät tuttuuden tarpeen ja ainutkertaisuuden (*singularité*) merkityksen ilman että yhtä täytyisi uhrata toiselle. Miksi emme voisi löytää itseämme suuresta kodista, yhteiskunnaksi laajenneesta perheestä, kysyy Irigaray. Toisin sanoen: Antigonen siveellisyyttä ei tule uhrata Kreonin vallalle, kuten Hegel vaati. Sukupuoliero ei tässä tule ymmärtää perinteisesti erona, joka kytkee naisen luontoon ja miehen kulttuuriin sekä muodostaa näistä vastakohdis-

ta kokonaisuuden. Näin ymmärrettynä sukupuoli ero ei oikeastaan ole ero vaan ykseys, joka ei salli eroa. Irigaraylle sukupuoli taas merkitsee radikaalia eroa, joka ei palauta kahta, paria, mihinkään yhteiseen mittaan tai kokonaisuuteen. Tällaisena sukupuoli on edellytys myös muiden erojen mahdollisuudelle.

Mitä keskittyminen itään sitten merkitsee filosofian kannalta? Irigarayn mukaan filosofia on unohtanut ruumiin ja hengityksen. Unohdus on johtanut siihen, että filosofialla on läheinen suhde kuolemaan mutta ei suhdetta elämään. Tämä näkyy muun muassa siinä, että vaikka filosofia pystyy tuottamaan sanoja ja kirjoituksia, niin se ei Irigarayn näemyksen mukaan pysty tarjoamaan meille eettisen suhteen mallia, olipa kyse sitten suhteesta naiseen tai toiseen perinteeseen. Se ei myöskään auta meitä tulemaan inhimillisiksi, yhtä aikaa aistimellisesti ja henkisesti kultivoituiksi. Filosofia voi ainostaan reflektoida näitä mahdollisuuksia. Sen sijaan muutoksen kannalta on tärkeää, että maailman hallitsemisessa auttavan tietotaidon hankkimisen rinnalle nostetaan tavoitteeksi ”koko olemiseen liittyvä vähittäinen herääminen”. Herääminen puolestaan edellyttää hengityksen ja sukupuolieron kulttuurin ja tapahtuu hengittämisen johdattamana. Toisaalta sukupuolieron puuttuminen on myös joogan – sielun ja ruumiin yhdistymisen käytännön – ongelma. Mestarit eivät vastaa kysymykseen siitä, miten sielun ja ruumiin kultivoimisessa ja jumala-jumalatar -pareissa hahmottuva sukupuoli voitaisiin muuttaa (*transmettre*) käytännöksi. Läntisen perinteen tapaan he unohtavat sukupuolieron ajatellessaan hengittämistä yhtenä. Tässä naisten vapautumisen, elämän ja rakkauden kannalta olennaisessa ongelmassa itäisen viisauden käytännöt ja länsimainen filosofia yhtyvät: molemmilla on vain yksi sukupuoli.